

Carrer Marsal Caballero, 2 (Dénia)

Patricia Miñana Pérez

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2007

Editores

Fernando E. Tendero Fernández y Sara Pernas García
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2008

Depósito legal: A-1070-2008

ISBN: 978-84-691-6719-9

Nom de la intervenció:	Carrer Marsal Caballero, 2
Municipi:	Dénia
Comarca:	La Marina Alta
Directora:	Patricia Miñana Pérez
Equip tècnic:	—
Autora del article:	Patricia Miñana Pérez
Promotor:	Franpamo S. A.
Autorització:	2007/0815-A
Data de l'actuació:	16/07/2007 – 14/09/2007
Coordenades localització:	Centre urbà
Períodes culturals:	Romà i islàmic
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Excavació arqueològica

DESENVOLUPAMENT DE LA INTERVENCIÓ

L'actuació es troba situada dins del raval marítim islàmic del Fortí, concretament entre l'aiguamoll del Saladar, actual passeig del Saladar al SE, i el Riatxol (un petit barranc que servia com un desaigüe natural per a la zona marjalenca del Saladar), actual carrer Patricio Ferrándiz, al NO. L'únic nexa d'unió entre la medina i aquest raval del Fortí era per mitjà d'un pont que s'anomenava els Pontarrons i creuava aquest Riatxol.

L'indret a excavar té forma trapezoïdal i les seues dimensions són les següents: d'amplària 2,80 m a la zona SE i 16 m a la zona NO, mentre que de llargària la seua mesura és de 40 m.

Durant l'actuació es troben tan sols dos fases d'ocupació. Una primera fase islàmica del segle XII fins a la segona meitat del XIII (almoràvid-almohade) –li donem aquesta datació per les estructures trobades, dos edificis possiblement de caràcter comercial, és a dir, dos possibles alfòndecs degut a la seua grandària i a la proximitat del port marítim de Daniya, pels materials trobats i per estar dintre del raval marítim del Fortí d'època almoràvid-almohade—. I una altra fase de datació romana altimperial pel descobriment de dos enterraments, un d'ells acompanyat d'aixovar, amb datació de l'últim quart del segle I d. C.

L'excavació present al carrer Marsal Caballero, nº 2 està dins del recinte murat del raval marítim de la ciutat àrab de Daniya, anomenat el Fortí. El raval es situaria al SE de la ciutat separat de la medina pel Riatxol (actual carrer Patricio Ferrándiz), que era com una mena de desaigüe natural de la zona marjalenca del Saladar. Al NE quedaria la mar. Ocuparia una zona de desenvolupament horitzontal amb una superfície de 13 ha i una altitud sobre el nivell del mar d'entre 2,20 i 3 m. La intervenció estaria ubicada entre l'antic Riatxol i el passeig del Saladar.

El perímetre del raval queda ben definit per un circuit emmurallat de planta gairebé rectangular, el que permet aprofundir en les dimensions i la superfície real del mateix. Tindria una superfície aproximada de 13 ha i una altura sobre el nivell del mar que oscil·la entre els 2,20 i els 3 m. Hi ha que destacar el caràcter marítim d'aquest sector de la ciutat, situat entre la medina i les drassanes. L'únic nexa d'unió entre la ciutat o medina i el Fortí era un pont anomenat els Pontarrons, del qual es conserva encara el topònim (Chabàs, 1985: 52), i s'accedia a aquest per una porta flanquejada per dos torres circulars, la qual era l'únic accés a la medina.

La localització del Raval estaria íntimament lligada a la ubicació del port de Daniya, per aquest motiu el caràcter marítim d'aquest sector de la ciutat.

Segons l'estudi geoarqueològic de Carlos Ferrer García sobre la Dénia romana i islàmica, en els perfils arqueològics es documenta un al·luvionament entre sediments del període romà i musulmà fins a 55 cm de potència. El llac interior (l'actual avinguda del Saladar) pot ser documentat per gravats i documents del segle passat. Els perfils estudiats al carrer Patricio Ferrándiz mostren la perduració d'un ambient llacunar salobre fins a l'aterrament d'aquest espai amb restes de la muralla de la ciutat (segle XIX). La seua morfologia, estreta, franja perpendicular a la costa, així com la perduració de la gola, també documentada estratigràficament, amb l'aparició, entrant cap a la costa, de sorra i fauna marina, ve determinada per les seues característiques paleogeogràfiques que donen origen a la depressió del Saladar.

Com hem dit abans a la introducció, a la intervenció es van descobrir dos alfòndecs, els *al-funduq* estaven dedicats a l'allotjament de comerciants foranis, a magatzems i a lloc de venda de les seues mercaderies, fins i tot d'aquelles de les que no es disposaven o que mancaven a la ciutat i després es venien als mercats (*zocos*) (Delgado, 1991).

Segons Mansour Akrache (2002) estudiant els alfòndecs de Tetuán, aquests s'obririen al carrer i als eixos principals per raons comercials, i estarien construïts també al voltant d'un pati interior. En el nostre cas, els dos edificis es troben envoltats de vials, l'Alfòndec I i l'Alfòndec II estan delimitats per un carrer amb orientació NO-SE i un altre vial transversal amb orientació SE-NO. Mentre que tan sols n'hi ha constància arqueològica d'un pati de grans dimensions a l'Alfòndec II. Malgrat que la intervenció no ens permet conèixer totalment els dos edificis, perquè les seues estructures estan cobertes per l'edifici adjacent actual.

El jaciment a estudi té una superfície total de 504 m² amb forma trapezoïdal. El primer dia d'excavació una màquina giratòria s'encarrega de treure tot el nivell superficial amb dos temps. En un primer moment rebaixa 50 cm treien deixalles i terra de reblit plena de graves blanques abocades al terreny per aplanar-lo. En un segon moment la giratòria treu terra fins aplegar a 1,20-1,30 m, aquesta capa continua sent de reblit amb alguna intercalació de graves de matriu arenosa. A esta profunditat apareix una bolsada gran de sorra de platja pel sector NE. El material aparegut són rajoles i fragments ceràmics d'època contemporània, i claus de ferro i algun tros de rail de tren, ja que el tren, fins feia més o menys 40 anys, creuava el solar pel sector Nord. La màquina acaba de llevar l'estrat de reblit durant dos dies.

Obrim una cata al sector SE, per tal de veure a quina profunditat comencen a eixir les estructures per continuar amb la giratòria o començar el procés d'excavació a mà. El sondeig s'ajusta al terreny i com és el sector més estret del solar l'amplària és de 2,80? i la llargària és de 5 m. A 80 cm l'estrat comença a canviar, la terra és més solta i argilenca i arrepleguem ja fragments de ceràmica islàmica i trossos molt fragmentats de teules, apareguent de nou claus de ferro dels rails del tren.

Al sondeig a una cota molt baixa, a 2,70, ens apareix una filada de pedres sense cap nexa d'unió però alineades; possiblement, serien les pedres de cimentació d'un mur desaparegut. A esta filada de pedres li donem el nombre d'UE 2, ja que al superficial l'hem nombrat amb l'UE 1. Decidim realitzar els treballs arqueològics a mà.

Dividim l'indret en quadrícules de 5 x 5 m on el terreny ho permet, i a aquestes quadrícules les nombrem amb les lletres de l'abecedari començant per la zona SE més estreta (2,80 d'amplària), que seria el sector A, fins a la zona NO, sector H, sent aquest últim el més ample (16 m).

Al jaciment present hem constatat tan sols dues fases ocupacionals. La 1ª fase seria la dels dos soterraments d'època altimperial romana, concretament de la segona meitat del segle I d. C., col·locats en dos fosses simples amb posició decúbit supí, al primer enterrament trobem que estava acompanyat d'un aixovar format per una Drag. 15-17 de *terra sigillata* gàlica del taller de la Graufesènque amb segell que ens indica que Felix seria l'alfarer d'aquesta peça, el qual tindria una activitat entre el 60 i el 70 d. C. –d'ací la datació de les tombes–, i la vora i ansa sencera d'un olpe i uns fragments d'una olla.

Els dos soterraments estarien ubicats per baix de la fase islàmica, la de la 2ª fase ocupacional, concretament d'època almoràvid-almohade, és a dir, des del segle XII fins a la segona meitat del segle XIII.

Totes les estructures trobades són de la 2ª fase, la islàmica. Ens apareixen part de dos edificis que interpretem com alfòndecs. A l'Alfòndec I trobem dos crugies i un canal de desaigüe (UE 8) fora del edifici on es recolza el mur UE 7, el que tancaria l'edifici per la part est. I un altre alfòndec, l'Alfòndec II, del qual ens resta un pati de grans dimensions (UE 43) –seria en aquest on trobaríem els dos enterraments–, i uns murs (UU. EE. 30, 33, 34 i 35) que s'endinsen cap el tall oest, que interpretem com part d'aquest alfòndec.

Entre els dos alfòndecs n'hi hagué un paviment d'un vial (UE 16), sent aquest l'únic paviment trobat en tota l'excavació.

Altres estructures trobades que semblen no pertànyer a cap d'aquests alfòndecs són un canal de clavegueram (UE 36) i un empedrat de pedres irregulars (UE 37), les dos estructures ubicades al tall nord.

Destaquem que no hem trobat cap paviment dintre dels dos edificis esmentats.

Al ubicar-se el jaciment al raval islàmic del Fortí de Daniya quasi tot el material ceràmic trobat és d'època islàmica. Als primers estrats, UE 1 i UE 6, que són estrats que ocupen tot el jaciment, es troben barrejats amb ceràmica contemporània, encara que amb menys proporció que la islàmica. Cal destacar que són les UU. EE. on més material s'ha trobat, des de teules de construcció fins a ataifors, aquests últims en abundància per tot l'indret; els fragments d'alfàbia també és una troballa a destacar, mentre que són escassos els fragments de cresols i de redomes, i també apareixen en abundància els

fragments de ceràmica comuna sense forma determinada, mentre que la ceràmica de cuina no és tan freqüent.

Cal diferenciar entre els dos alfòndecs. Mentre que a l'Alfòndec I les troballes dins de les cambres són puntuals, a l'Alfòndec II, concretament al pati, i al sector més al nord, les troballes són abundants (UU. EE. 19, 43, 46 i 47).

Les restes de fauna animal no són molt freqüents, però el que sí que són freqüents són els restes de malacofauna degut a la proximitat de la gola del Saladar i per tan a la mar. Tampoc són freqüents les restes o fragments de metall, tan sols ens trobem restes de rails de tren d'època contemporània.

Com a material a ressenyar, un plat d'atafor IV quasi sencer decorat amb la tècnica d'alcafoli (segle XI). I destaquem l'aixovar de l'Enterrament I romà amb una Drag. 15-17 de *terra sigillata* gàl·lica amb segell OFF.FEII.C. del taller de la Graufesenque, entre el 60 i 70 d. C., i un olpe amb una ansa probablement provinent de la terrisseria de l'Almadrava (Dénia).

En conclusió, cal dir que per la constància de les troballes podem constatar que l'adscripció cultural o marc cronològic seria d'època almoràvid-almoahade (segle XII - mitjan del segle XIII), encara que ens apareix en menor mesura material del segle XI (quasi puntual), i una anterior de datació romana altimperial per les dos tombes trobades per sota dels nivells islàmics.

BIBLIOGRAFIA

AKRACHE, M. (2002): *El urbanismo medieval en la medina de Tetuán, Urbanismo islámico en el Sur Peninsular y Norte de África. Actas del Seminario Urbanismo Islámico. Enfoques diversos para una herencia común*, Comunidad Autónoma de la Región de Murcia, Murcia, pp. 55-62.

BERENGUER LLOPIS, M. J.; BOLUFER MARQUÉS, J.; COSTA CHOLBI, P.; GARCÍA BEBIA, M. A.; GISBERT SANTONJA, J. A. i SENTÍ RIBES, M. A. (1994): "El recinte del Raval de Daniya -El Fortí-, Dénia", *IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola (Alacant, 1993)*, tom II, Asociación Española de Arqueología Medieval – Diputació Provincial d'Alacant, Alacant, pp. 261-267.

CHABÀS, R. (1985): *Historia de la ciudad de Denia*, Instituto de Estudios Juan Gil-Albert. Diputación Provincial de Alicante, Alicante, Ed. Facsímil (Denia, 1874-1876).

COSTA CHOLBI, P.; BOLUFER I MARQUES, J. i GARCÍA BEBIA, M. A. (1994): "L'urbanisme del raval de Daniya -El Fortí-, Dénia", *IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola (Alacant,*

1993), tom II, Asociación Española de Arqueología Medieval – Diputació Provincial d'Alacant, Alacant, pp. 269-275.

DELGADO VALERO, C. (1991): "Estructura urbana de Toledo en época islámica", *Simposio Internacional sobre la ciudad islámica (Zaragoza, 1988)*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, pp. 321-334.

FERRER GARCÍA, C. (2003): "Aproximación geoarqueológica a algunos asentamientos históricos del litoral mediterráneo valenciano (s. IV a.C.-XII d.C.)", a G. Pascual Berlanga i J. Pérez Ballester (Eds.): *Puertos fluviales antiguos: ciudad, desarrollo e infraestructuras. Actas de las IV Jornadas de Arqueología Subacuática (Valencia, 2001)*, Generalitat Valenciana, Valencia, pp. 99-114.

GISBERT SANTONJA, J. A. (1993): "Daniya y la vila de Dénia. En torno al urbanismo de una ciudad medieval", a R. Azuar, S. Gutiérrez i F. Valdés (eds.): *Urbanismo medieval del País Valenciano*, Ediciones Polifemo, Madrid, pp. 63-103.

GISBERT SANTONJA, J. A. (1994): "Daniya -Dénia-. Remembrança d'una ciutat andalusí", *IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola (Alacant, 1993)*, tom II, Asociación Española de Arqueología Medieval – Diputació Provincial d'Alacant, Alacant, pp. 251-259.

GISBERT SANTONJA, J. A.; BURGUERA SANMATEU, V. i BOLUFER MARQUÉS, J. (1992): *La cerámica de Daniya -Dénia-. Alfares y ajuares domésticos de los siglos XII-XIII*, Ministerio de Cultura, València.

GONZÁLEZ VILLAESCUSA, R. (2001): *El mundo funerario romano en el País Valenciano. Monumentos funerarios y sepulturas entre los siglos I a. de C. VII d. de C.*, Casa de Velázquez – Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, Madrid-Alicante.

Vista general

Soterrament II

Sigillata sudgàlica Drag. 15-17